

Увод у социологију 2

Тематска јединица

Друштвена основа и друштвена надградња
– облици друштвене свијести-

Увод у социологију 2

„Свако друштво се састоји из двије основне групе друштвених појава, од којих једна чини друштвену основу, а друга друштвену надградњу. Оне стоје у одређеној међусобној вези, која се најопштије изражава тиме што се каже да је надградња зависна од друштвене основе. Према томе, да бисмо упознали састав друштва, треба изложити у чему се састоји друштвена основа и друштвена надградња, као и кави су њихои међусобни односи и утицај“ (Р. Лукић, 1994: 202).

Увод у социологију 2

- „Кад утврђујемо основу неке појаве, то у ствари значи да одређујемо онај чинилац који је у њој одлучујући који представља њену битну особину, који одређује или производи све остале њне елементе, који је крајњи урок тих других елемената. Основа нечега је оно што то нешто одређује, чиме је нешто одрешено. Одређивање основе друштва значи утврђивање оног друштвеног чиниоца који је главни узрок, одрешујући чинилац свих осталих елемената друштва. Иако не употребљавају исте изразе — осова и надградња, у ствари све социолошке теорије покушавају да, свака на свој начин, утврде шта је у друштву основа, тј. чинилац, појава која одређује друге, а шта је надградња — појаве које су одређене основом, изведене из ње, изграђене, надграђене над њом. Као што смо видели, једне теорије налазе да је основ човекова биолошка природа, друге - подражавање, треће — иистинкти итд. При том неке теорије одустају да међу многобројним чиниоцима и појавама утврде оне које су примарни, одлучујући, основни, па проглашавају да сци чиниоци имају подједнаку важност, да сваки утиче на све друге да су сви једнаки, јер друштво не може бити без било ког од њих.“ (Исто, стр. 203).

Увод у социологију 2

- „Историјскоматеријалистичка социологија одређује друштвену основу као материјалне процес производње, али признаје важност и осталим друштвеним појавама и њихов повратан утицај на саму основу. Према томе, друштвена основа није само један јединствен, прост чинилац нити је то једностран узрок свих друштвених појава. Она је сложен чинилац и њени односи с њеном надградњом су такође сложени – ту постоји узајамно дејство, а не једностран однос проузроковања“ (Исто, стр. 203).

Увод у социологију 2

- „Историјскоматеријалистичка теорија социологије је материјалистичка теорија. У чему се састоји њен материјализам? Као што се уопште каже, он се састоји у томе што потврђује да је материја примарна у односу на дух, што у области друштвених појава значи да друштвена основа (или друштвено биће), која је материјална, одређује остале друштвене појаве, које, према томе, не би биле материјалне. Но, у чему се састоји материјалност појаве које чине основу друштва, а у чему нематеријалност оних које чине надградњу? [...] Први одговор који се може дати је да је друштвена основа материјална зато што је сам човек део материје, као биолошко биће, као организам, тело, па су материјални сви они процеси који омогућујуодржавање тог дела материје у животу. Овај одговор је несумњиво тачан у основи, али није довољно прецизан [...] Други одговор би требало да се састоји у одређивању материјалности самих процеса основе, анализом њиховог сопственог садржаја, а не њиховог циља и у утврђивању природе процеса који чине надградњу, такође анализом њиховог садржаја [...] Лењиново разликовање материјалних и идеолошких односа своди се..., на разлику у погледу свести о постојању тих односа: материјални односи су они у које људи улазе независно од своје воље и свести, тј. не знајући да улазе у друштвене односе [...] Према томе, материјалност друштвене основе састоји се у томе што се она састоји из материјалних процеса (односа), тј. из таквих процеса у којима повезано делују материје, делови материје, одн. људска тела као делови материје, људи као телена, материјална бића. Људи при том могу бити свесни ових односа, они могу свесно и вољно ступати у њих и свесно их изграшивати као друштвене процесе, а да они ипак при том остану по својој суштини материјални односи, тј. повезано деловање људских тела. [...] зато што су процеси из којих се састоји друштвена основа материјални, тј. повезано деловање људских тела, они су, знатним делом, нужни да би човек могао опстати као тело, те се људима намећу и против њихове воље, под основним условом, разуме се, да ови хоћеда живе, да постоје. То значи да они врше извесну принудунад људима, да им се ови морају потчинити“ (Исто, стр. 204, 205).

Увод у социологију 2

„Ако друштвеном основом сматрамо оне друштвене појаве које су материјалне природе (тј. чине материјалне процесе) у смислу који смо објаснили (да су нужне независно од људске воље и да су највећим делом и одређене објективно, независно од ове, као и да условљавају и одређују друге друштвене појаве), онда треба испитати да ли тзв. производња људи има заиста све те карактеристике и, уколико их има, уврстити и њу у основу. Као што ћемо касније видети, изгледа тачно да је производња људи, бар у једном периоду развоја друштва, заиста имала ове особине и да је, у то доба барем, спадала у друштвену основу. Отуда можемо захључити да се друштвена основа састоји из два материјална друштвена процеса: материјална – производња-и-производња људи. Ова два елемента су материјална по томе што се састоје из односа, веза, повезаног деловања две материјалне појаве, два дела материје – у материјалној производњи, повезују се људи као као материја и међу собом и с природом као материјом [...] Оба ова процеса имају две основне стране – једну, чисто природну, и другу, друштвену. Природна страна процеса материјалне производње је мењање материје, природе, чији је резултат материјални предмет, добро. Природна страна процеса производње људи је биолошки процес рађања људи. Друштвена основа ових процеса састоји се у томе што они чине друштвене појаве, што у повезано деловање људских свесних (културних и друштвених) понашања, и то повезано материјално њихово деловање – мењање природе и људи – које обезбеђује постојање људи као материјалних појава, као делова материје“ (Исто, стр. 207).

Увод у социологију 2

Материјална производња

(Појам материјалне производње)

„Први састојак друштвене основе је, дакле, материјална производња, тј. производња материјалних добара, прерада природе у материјална добра [...] У предговору „Прилогу критици политичке економије“..., Маркс одређује друштвену основу најпре као „целокупност односа производње“, која „сачињава економску структуру друштва, реалну основу, на којој се диже правна и политичка надградња и којој одговарају одређени облици друштвене свести“. Али одмах у следећој реченици он за основу употребљава други израз, јер каже: „Начин производње материјалног живота условљава процес социјалног, политичког и духовног живота уопште“. Овде је друштвена основа, дакле одређена као «начин производње материјалног живота». У истом тексту он за друштвену основу употребљава израз »друштвено биће« и утврђује да су „односи својине“ „само правни израз“ за «односе производње», чија је „целокупност“ раније одређена као друштвена основа. У даљем тексту употребљава израз „економска основа“ друштва, с чијом се променом врши и промена друштвене надградње, а затим и израз- „економски услови производње“. Најзад, у истом тексту друштвену основу везује с „друштвеним процесом производње« кад утврђује да су „буржоаски односи производње“ „облик“ овог процеса, тј. само један од његових облика. Енгелс у приказу овог истог Марксовог текста одређује друштвену основу као „материјалне услове живота сваке епохе“ из којих се изводи цела надградња. У свом спису „О стамбеном питању“ он обележава основу друштва изразом „економски односи“, „економски услови друштвеног живота“, „акти производње, расподеле и размене производа«. На многим другим местима у својим радовима он употребљава ове изразе да означи основу друштва [...]“ (Исто, стр. 210)

Увод у социологију 2

Чиниоци материјалне производње

„Процес материјалне производње, као и сваки друштвени процес, је повезано деловање људи [...] Постоје два основна чиниоца материјалне производње – с једне стране, природа, као предмет људског деловања у процесу производње, људског рада, и, с друге стране, производне снаге, као средства тог деловања [...] Производне снаге се састоје из два битна елемента: људи и оруђа [...] Производне снаге делују на природу удружено, у људском раду, и то њихово деловање и јест сам процес производње [...] Рад је најважнији вољни друштвени процес, који се састоји из свесних и сврсиходних људских делатности, које се повезују у свом деловању [...] Одређивањем рада као делатности у материјалној производњи одређена је само глана врста рада, тзв. физички (телесни) рад, који се често недовољно тачно назива и мануелан (ручни) рад [...] Духовним, умним радом не мења се материја, него свест човека – човек, рецимо, постиже веће знање или већу способност мишљења, опажања и других психичких радњи“ (Исто, стр. 212-217).

Увод у социологију 2

Друштвена надградња

„Кад је одређен појам друштвене основе, као материјалне производњ (која обухвата процес те производње и производне односе) и производње људи (која обухвата процес те производње и полне и извесне породичне односе као његов облик), онда је релативно лако одредити и појам друштвене надградње, која обухвата све остале друштвене појаве (друштвене процесе, друштвене односе и друштвене творевине)“ (Исто, стр. 222)

Увод у социологију 2

„Ако је релативно лако одредити најопштији појам друштвене надградње, утолико је теже одредити њен састав, тј. поједине саставне делове из којих се она састоји, као и везе између тих разних саставних делова међу собом и с целином надградње, на једној, и друштвеном основом, на другој страни. То је утолико теже што се надградња непрекидно мења и што постоје знатне разлике између разних друштвених надградњи, зависно од ступња њихова развоја. На једном ступњу тог развоја појаве које чине надградњу бројније су, на другом мање бројне, јер извесне појаве постоје само на појединим ступњевима друштвеног развоја — као што су, рецимо, класе, држава, право. Друштвене појаве из којих се састоји надградња тако су бројне, сложене и испреплетене међу собом, нарочито на вишим развојним ступњевима друштва, да је врло тешко међу њима увести систем који би у потпуности и без противречности обухватио све њене елементе“ (Исто, стр. 223)

Увод у социологију 2

„Тако у предговору „Прилогу критици политичке економије“ М а р к с под надградњом сматра најпре „правну и политичку надградњу“ и „одређене облике друштвене свести“, затим „процес социјалног, политичког и духовног живота уопште“, на уопште „свест“ људи, за разлику од њиховог друштвеног бића. После тога, говорећи о промени надградње у току друштвене револуције, он под надградњом разуме „правне, политичке, религијске, уметничке или филозофске, укратко, идеолошке облике у којима људи постају свесни тога сукоба (тј. сукоба производних снага и односа производње) и борбом га решавају“. Међутим, очито је да оваквом формулацијом он није ни сам мислио да је обухватио целокупну надградњу већ само један њен део: онај којим људи постају свесни поменутог сукоба. Говорећи о овом, Марксовом делу, Енгелс дефинише надградњу као „друштвене и државне односе, све верске и правне системе, сва теоријска схватања. У Говору на Марксовом гробу он је у друштвену надградњу ставио политику, науку, уметност, религију, државне установе и правна схватања“ (Исто, стр. 223,224)

Увод у социологију 2

Бескласна и класна надградња

„Неексплоататорска, бескласна друштвена надградња има два облика — први је онај који се појављује у првобитном, неразвијеном људском друштву, пре појаве експлоатације и класа, а други онај који се појављује у развијеном, комунистичком друштву, после ишчезавања експлоатације и класа. Разуме се да је веома тешко рећи нешто одређено о надградњи — као, уосталом, и о основи — у овом другом, будућем друштву, које још није остварено у историји [...] Битна црта (класне надградње) је класна борба. То значи да је борба за присвајање производа рада, која се дотле водила само између појединих друштава, као спољна борба, рат, сад пренета и унутар друштва и води се у облику класне борбе. Ова основна чињеница сасвим мења целокупну друштвену надградњу [...] Да би се, упркос овој борби, могло одржати јединствено људско друштво, да би се могао вршити процес материјалне производње (који, уз тако развијене производне снаге, нужно тражи поделу на класе), нужно је наћи нова средства за одржавање друштвеног јединства. Та нова средства јесу држава, као организација с монополом физичке принуде која се разликује од друштва, одваја се од њега и чак му се супротставља до извесне мере, и право, као систем друштвених прописа које држава примењује својом силом. Тако се друштво одржава као јединствено друштво, упркос тешком класном раздору. Додуше, вероватно је да су бројна друштва током историје пропала управо зато што нису могла да обезбеде потребно минимално јединство и друштвени мир, у коме је једино могућа производња. Овде су класе у борби разориле друштво или враћајући га на ступањ првобитне заједнице или, просто, уништавајући га. Друга главна појава класне надградње, које нема у беекласној надградњи, је приватна својина на средствима за производњу. Она је веома тесно повезана с класама, тако да по правилу ове две појаве иду увек заједно, потичући из истог основа — развијене материјалне производње “ (Исто, стр. 225-228).

Увод у социологију 2

Елементи надградње проузроковани друштвеном основом

„Производни односи се непосредно огледају и изражавају у својини на средствима за производњу, тако да се може рећи да је својина облик производних односа [...] Својина је власт над стварима (а изузено и над људима – на пример, нар робовима, у робовласничком поретку, те се ови зато и сматрају стварима, а не људима) која се од других власти разликују по томе што је монополистичка или потпуна, односно апсолутна – тачније најпотпунија могућа власт у датом друштву. Она се оглда у праву располагања односом ствари, тј. предметом војине, што значи да сопственик може с њим чинити што хоће.“

Друштвене класе

„Појам друштвене класе је један од најнејаснијих и најдискутованијих у социологији, и о њему се дискутује не само између социолога марксиста на једној и немарксиста на другој страни него и између самих марксиста, као и између немарксиста. Овде се, разуме се, не може упуштати у те расправе и изнеће се онај појам који одговара целокупном систему појмова који су овде употребљени. Под класом (врстом) подразумева се уопште нека скупина јединица које имају заједничке црте којима се одвијају од других скупина, с друкчијим заједничким цртама, а с којима чине једну велику целину. Издвајање оваквих скупина назива се класификацијом. Овако широко основно значење појма класе омогућује да многи социолози све друштвене скупине називају-класама. Разуме се да у томе нема ничег недопуштеног, под условом да добро прецизирају у ком значењу употребљавају овај израз. Међутим, најчешће се термином класа означава само нека нарочита врста друштвених скупина, што значи да највећи број социолога овом термину даје уже значење. При том се опет сви социолози не слажу ни у овом ужем значењу. Најопштије речено, термином класа се означава оно што ми називамо друштвеним слојевима, тј. друштвене скулине које у друштву заузимају различит положај на друштвеној лествици вредности, нижи или виши, услед чега међу њима долази и до мање или више оштрих сукоба и борби. Основне особине које разликују овакве скупине различите су према разним социолозима. Неки узимају да се класе разликују по занимању, други – по начину живота, трећи – по висини прихода, четврти – по извору прихода, пети – по функцији у друштву, шести – по потрошњи, седми по својини итд.“ (Исто, стр. 232).

Увод у социологију 2

„Класе су настале на основу поделе рада, која је, опет, нужна да би се друштво могло кретати напред развијајући производњу, одн. производне снаге. Подела рада је довела до поделе на умни и физички рад, на рад у производњи и рад у управљању производњом (а ова подела, опет до експлоатације произвођача, од стране управљача, до поделе на владајућу, управљачку и потлачену, произвођачку класу) “ (Исто, стр. 234).

Увод у социологију 2

Занимања (професије), касте, сталежи, слојеви

„Сама раслојеност..., доводи до стварања нових скупина. Тако, ако у истој скупини људи имају исти положај у датом друштвеном односу, онда они почињу међу собом вршити извесне друштвене процесе који до њих стварају нову скупину. На пример, ако у процесу материјалне производње људи имају исти положај – на пример, иста занимања, онда се између њих успостављају и нови процеси (рецимо, пријатељства, бракови итд.), који до њих чине нову скупину – занимање (професију). Тако долази до тога да се по различитом положају распоређују не само појединци него и њихове скупине, створене одређеним друштвеним процесима, одн. једнаким положајем у овима. Оваква скупине посматране с гледишта неједнакости свог друштвеног положаја, чине друштвене слојеве [...] У примитивним друштвима, у којима се тек развила знатнија подела рада, често се уводи систем по коме је једно занимање чврсто везано за једну исту породицу, тако да потомци не могу мењати занимање својих предака. При том су сама занимања чврсто и круто распоређена у друштвене слојеве различите друштвене вредности само да је прелаз из слоја у слој немогућ у таквом друштву, него је немогућ скоро и сваки додир између њих [...] Оваква подела је санкционисана не само друштвеним него иверскомистичним санкцијама. Ови слојеви су, дакл, строго затворени. Овакви слојеви се називају кастама Најпознатије такво кастинско друштво било је донедавно индијско, а у њему и данас још има знатних остатака кастинства [...] У феудализму су постојали такође слојеви засновани на зананимањима, иако се нису потпуно поклопили са појединим занимањима, него су обухватили целе сродне врсте занимања. Ови слојеви су се називали сталежима“ (Исто, стр. 238, 239).

Увод у социологију 2

Правно политичка надградња

„Док су појаве које смо навели изазване непосредно материјалном производњом, правно-политичке појаве у класној надградњи изазване су непосредно постојањем класа и класне борбе, а тиме, посредно, материјалном производњом, која непосредно изазива класе. Према томе, правно-политичке појаве представљају један друштвени слој надградње који је даљи од друштвене основе него досад наведене појаве. Али је он ипак толико близак њој да се може рећи да је у првом реду изазван материјалном производњом, одн. да је ова производња његов нужан узрок“.

Политика

„Овај друштвени процес, који се састоји у извесном усмеравању друштвеног живота путем доношења и извршења извесних одлука које важе за друштво као целину, назива се политиком, одн. политичким процесом [...] Политика као друштвена појава састоји се из три елемента. Први је политичка идеологија, која је саставни део одговарајуће класне идеологије и састоји се из система идеја како друштво и држава треба да буду уређени. Други елемент чине политичке организације, које су субјекти политике. Најзад, трећи елемент је политичка делатност организација и појединаца или неорганизованих маса. Ова делатност је вођена одређеном политичком идеологијом, више или мање разрађеном и систематизованом“ (Исто, стр. 243, 244).

Увод у социологију 2

Држава и право

„Држава и право су настали као нужна последица поделе друштва на класе и њихове борбе, која је претила да ункшти друштво. Првобитно друштво, неподељено на класе, није знало за државу и право. У таквом друштву је, дакле, постојала извесна- организација која је располагала монополом средстава за физичку принуду, као што у савременом друштву располаже држава, али се ова организацкја разликовала од државе по томе што није била издвојена од друштва, као држава, него, напротив, поистовећена с њим. Сваки члан друштва је, наиме, појединачно поседовао средства за физичку принуду, оружје, и подједнако с другима, потпуно демократски, одлучивао о њиховој заједничкој употреби. Уосталом, ова организација је по правилу функционисала само ради одбране од спољнег непријатеља, а сасвим изузетно ради одржања унутрашњег реда и мира, ради кажњавања оних који се нису држали друштвених правила. Унутрашњи прекршаја је било врло мало и они су били појединачни, лични. Унутрашња солидарност друштва била је веома јака. Напротив, с појавом класа настају непомирљкви класни сукоби између целих друштвених група , великих друштвених маса, класна борба, која доводи у опасност сам опстанак друитва, јер услед борбе не може да се врши основни друштвени процес – процес материјалне производње. Уколико би оружје и даље остало у рукама сваког ко жели да га има, настала би борба у којој би се друштво расуло. Стога се јавља држава, коју организује владајућа класа експлоататора и која се састоји из малог броја људи који су се издвојили из производње и баве се управљањем друштвом, вршењем власти, а који су монополизovali средства за физичку принуду у своје руке и тако спречавају да класна борба не пређе у гргжански рат. Владајућа класа преко државе обезбеђује свој владајући положај у производњи, она помоћу ње одржава онај начин производње који је њој у интересу, а који је супротан интересу експлоатисане, потлачене класе. Држава, дакле, није никаква наткласна организација, која штита заједничке интересе свих класа, него је класна организација, која штити основни интерес владајуће експлоататорске класе – одржава њен начин производње, у коме је она владајућа, тј. има својину на средствима за производњу, а који се не би могао одржати без ње. Право је тесно везано с државом. Право чини скуп норми које санкционише држава својим апаратом силе“ (Исто, стр. 245, 246.)

Увод у социологију 2

Политичке организације

„Поред државе, која је најистакнутија а и најважнија политичка организација, постоје и разне друге политичке организације. Политичке организације-у-ужем-смислу-речи су организације које се састоје од људи који имају исте политичке интересе и који се организују да би освојили и вршили политичку власт, тј. државну власт, или и сами вршили утицај на њу те тако преко ње остварили те своје интересе. Разуме се да је заједнички политички интерес ових људи у основи њихов класни интерес – у једну политичку организацију се уједињују по правилу људи који припадају истој класи. Има политичких организација заједничких за више класа као што се, исто тако, стварају и организације делова одређених класа, за одбрану њихових посебних интереса [...] Политичке странке (партије) су организације људи који имају не само исте политичке интересе него и исту изграђену политичку идеологију, која се изражава у одговарајућем политичком програму странке“ (Исто, стр. 247).

Увод у социологију 2

Елементи надградње омогућени друштвеном основом (Култура)

„Како се људске друштвене творевине деле на материјалне и духовне, то се и разликује материјална од духовне културе. Материјална култура се, опет, различито схвата. Неки под њом разумеју само скуп свих материјалних творевина људи у друштву, док други у овај појам укључују и извесне духовне творевине — пре свега оне које су у непосредној вези с материјалном производњом. Познато је, наиме, да је услов материјалне производње одређен ступањ развоја духа, свести, тј. одређене духовне творевине. Ове духовне творевине које непосредно служе материјалној производњи сматрају се стога и саме делом материјалне културе. Понекад се материјална култура, нарочито у ширем смислу, назива другим термином — ц и л и з а ц и ј а. У ужем смислу, међутим, термин култура означава само духовну културу. Ми ћемо овом термину дати ово значење и при томе нећемо издвајати из ње оне духовне творевине које су, по другој терминологији, саставни део материјалне културе или цивилизације, јер је тешко раздвојити оне духовне културне творевине које се непосредно односе на материјалну производњу од осталих. Према томе, у нашој терминологији култура обухвата све друштвене творевине. У том смислу она се поклапа с друштвеном свешћу... “ (Исто, стр. 257)

Увод у социологију 2

Појам духовне творевине

„Друштвена култура се састоји из духовних творевина. Духовне творевине се, опет, састоје из систематизованих значења. Значења су духовни, одн. психички садржаји, које једна психа ствара и сређује, повезујући их у једну целину, са сврхом саопштавања другој психи, другом човеку. Саопштавање је омогућено материјализацијом значења у извесним знацима. Различите и бројне духовне творевине се сређују у различите врсте, сходно својој садржини, одн. врстама значења која садрже, и другим обележјима. Као скупови систематизованих значења духовне творевине нису друштвене појаве, иако су друштвени производи, тј. производи друштвених процеса. Оне чине посебну врсту појава, које се разликују од природних ка једној и друштвених на другој страни, а које се називају духовним (или културним) појавама. Као такве, оне не занимају социологију, узрочно-објашњавајући науку, него разне посебне духовне (или културне) науке, које ове појаве и не проучавају методима узрочно-објашњавајућег истраживања већ онима који су погодни за истраживање особитих веза које постоје међу елементима ових творевина, значењима [...] Свака духовна творевина, сем колективних духовних творевина (као што је, на пример, народна уметност или митови, предања и слично, као и колективно отворена друштвена правила — на пример. морал, обичај и сл.), непосредно је дело појединца. Па чак и у колективним творевинама се могу разликовати делови које су створили поједини појединци.-То је, другим речима, једна лична, а не друштвена појава“ (Исто, стр. 258, 259).

Увод у социологију 2

Елементи културе

„Разврставање духовних творевина није предмет социологије већ одговарајуће науке о култури (опште и посебних таквих наука). Социологија се овим врстама бави само са свог гледишта, тј. да би утврдила који друштвени процеси доводе до њих и какво је њихово дејство на друге процесе, одн. који друштвени процеси сачињавају те различите врсте. У ову сврху најзгодније је да све духовне творевине, целу културу, поделимо на три врсте творевина. То су друштвена открића, друштвено стваралаштво и друштвена правила. **Друштвена открића** су духовне творевине којима се утврђује стварност света, тј. свет онакав какав он стварно јест. Она се састоје из система судова о свету какав јест, тј. из индикативних судова или судова о стварности. Разуме се да се овим не жели рећи и да су ти судови неминовно истинити, јер они су по правилу само делимично истинити, а понекад нису чак ни то. Оно што се овим жели казати је само да је ц и л друштвених открића управо да открију истину о свету какав јест, као и да они који ове судове стварају, одн. усвајају, в е р у ј у да су они истинити, без обзира на стварну истинитост. Исто тако, с развојем друштва и људске способности сазнања истине, ова открића постају све истинитија. Овде спадају многобројне друштвене творевине, различите у разним друштвима, зависно од њиховог ступња развоја. Грубо делећи могу се разликовати обична, вулгарна знања, затим наука, па онда филозофија и најзад разна веровања, међу којим је најважнија религија“ (Исто, стр. 263).

Увод у социологију 2

„Друштвено стваралаштво се разликује од друштвених открића по томе што открића служе углавном да нам открију свет онакав - какав је, при чему ми према свету долазимо у релативно пасиван положај, „одражавајући“ га, док друштвено стваралаштво служи да у свету створимо нешто што у њему не постоји, а што ми ценимо, одн. у чему уживамо, при чему према њему стојимо у активном односу, прерађујући га, стварајући нешто ново, што дотле није постојало. И материјално стваралаштво — материјална производња — врши се под утицајем духовног стваралаштва, тј. материјална производња представља само остваривање вредности које су унапред створене духовним стваралаштвом. Духовно стваралаштво се, дакле, састоји у стварању вредности. Вредност је идеално својство извесних објеката (предмета, радњи, садржаја свести) које им људи придају, а које се састоји у томе да их чини пожељним за људе, јер их ови користе за побољшање свог живота, одн. уживају у њима“ (Исто, стр. 264).

Увод у социологију 2

„Друштвена правила су средња карика културе, која спаја друштвена открића с друштвеним стваралаштвом. На основу друштвених открића и својих унутрашњих особина и тежњи људи постављају циљеве-вредности, које теже да остваре својом делатношћу. Да би их стварили, они се морају понашати на одређен начин. Тај начин се опет утврђује друштвеним открићима, искуством. Правила одређују начин понашања како би се постигли циљеви. Тако она везују стварност са циљевима, остварују циљеве у стварности“ (Исто, стр. 264).

Језик

„Језик је основна културна творевина, која чини темељ сваке културе и битно утиче на све остале њене елементе. То је главно средство споразумијевања, које доводи до разумевања, тј. до оног што је битно за културу, и отуд његова велика важност. Језик је основни елемент културе али се он знатно разликује од свих осталих духовних творевина које је чине“ (Исто, стр. 265, 266).

Увод у социологију 2

Религија и магија

„Прва два система друштвених открића, духовних творевина којима се свет објашњава такав какав је, јесу религија и магија. Религија је систем идеја, праћен одређеним осећањима побожности, страха, тајновитости и сл., који суштину света и положај човека у њему објашњава помоћу извесних надискуствених чињеница, које се се не могу проверити ни доказати, у које се може само веровати [...] магија је слична религији по томе што и она садржи објашњење појава помоћу надискуствених чинилаца, те и она захтева веровање у ове. Међутим, њена је сврха практична – она је систем идеја како се на поједине појаве може утицати и мењати их у жељеном правцу“ (Исто, стр. 268, 269).

Наука

„Наука представља најзактнију, најистинитију духовну творевину, којом се открива стварност онаква каква је“ (Исто, стр. 268, 269).

Филозофија

„Филозофија у суштини тежи да буде наука, тј. да да тачно сазнање о стварности, засновано на искуству. У том правцу она би се од науке разликовала само по томе што би давала сазнања о свету као целини, док свака поједина наука даје сазнања само о појединим деловима света, о појединим врстама појава у њему. Насупрот науци, дакле, као посебној слици света, филозофија би била општа слика света, одн. општа наука. Она би се бавила питањима којима се не бави ниједна наука, а од чијег оваквог или онаквог решења полази свака наука. То су најопштија и тиме најзначајнија питања, као: да ли свет уопште постоји; ако постоји, из чега се састоји у крајњој линији, у својим последњим елементима; који су закони кретања и развоја света као целине итд.“ (Исто, стр. 270).

Увод у социологију 2

Идеологија

„Идеологија се у..., специфичном значењу..., одређује као систем судова о вредности света, друштва и човека и с њим повезан систем норми о њој“ (Исто, стр. 274).

Умјетност као облик друштвеног стваралаштва

„Уметност је..., важна врста друштвеног стваралаштва [...] Уметност се састоји из низа веома разноврсних духовних творевина, материјализованих у посебној материјалној творевини – језичкој, звучној, створеној од чврстог материјала..., или од лјудских покрета итд. - помоћу које стваралац творевине свој доживљај лепог преноси на оног који „троши“ уметничко дело, тј. посматра га, одн. чулно опажа „ужива“ у њему. Тако се око ове материјалне творевине ствара низ друштвених процеса, који чине уметност гледишта социологије, ако друштвену појаву“ (Исто, стр. 276, 277).

Морал

„Морал је један од најважнијих друштвених прописа и истовремено најспецифичнијих. Он је особито специфичан по томе што је веома ефикасан пропис – најефикаснији од свих“ (Исто, стр. 282).

Увод у социологију 2

Појам друштвене заједнице

„Друштвена заједница је скупина људи између којих се врши више друштвених процеса дуже времена тако да су се они тиме довољно зближили и створили своју посебну културу, па се односни процеси услед тога међу њима врше лакше и потпуније — што значи с мање утрошка енергије — него између људи који не чине заједницу. Ово лакше вршење долази отуд што је управо ова посебна култура, створена датим процесима, овима прилагођена, прилагођенија од опште културе шире заједнице у коју, евентуално, ова (ужа) заједница спада. Другим речима, као што смо и раније рекли, један основан процес, који је засновао скуп, кад дуго траје, нужно изазива нове, додатне процесе или се удружује с другим процесима, и тако се ствара заједница“ (Исто, сре. 286).

Увод у социологију 2

Консултована литература:

Лукић Радомир, „Основи социологије“, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994.